

de skogløse kystbygdene vest og nord i landet, og likeså for distrikter som ligger slik til at det vil falle uforholdsmessig dyrt å forsyne dem med elektrisk energi. Den rent *beredskapsmessige* betydning av en innenlandsk produksjon av torvbrensel bør man heller ikke glemme i tider som de vi nå lever i.

Vi har i de senere år i flere meldinger i forbindelse med brenn-torvstatistikken sterkt fremhevet betydningen av å holde i gang en viss *grunnstamme* av maskinell produksjon av torvbrensel for å stå bedre rustet i tilfelle av en akutt brenselsskrise. En slik «kjerne» av noen få, helst større produksjonsanlegg, ville gjøre overgangen til en eventuell kriseproduksjon betydelig lettere enn om man skulle starte på bar bakke. Det har imidlertid ikke lyktes å vinne gehør for dette innen de kretser som har med landets kriseforsyninger å gjøre. Når vi gjentar dette her, er det nærmest fordi at «en god ting» ikke kan sies for ofte. Den viktigste betingelse for at slike «beredskapsanlegg» skal kunne settes i gang, er at det skaffes avsetning til lønnsomme priser for det brensel som blir produsert. Statsgaranti ville antakelig bli nødvendig i slike tilfelle.

Oslo, den 8. november 1962.

Jordbrukstelingen 1959.

Eie- og leieforhold, yrkesforhold, arbeidskraft, bruk som er blitt borte fra jordbruket m. v.

Av byråsjef N. Ones.

I «Meddelelser fra Det norske myrselskap» nr. 1, 1962, er det gitt en oversikt over en del av tellingsresultatene fra Jordbruks-tellingen 1959.

Denne artikkelen gir en hovedoversikt for tellingsobjekter som ikke ble behandlet i den første artikkelen. Disse oppgavene gjelder bare de 198 315 brukene med over 5 dekar jordbruksareal. Det er ikke samlet inn tilsvarende opplysninger fra de 235 605 enhetene med inntil 5 dekar.

Eie- og leieforhold.

Av de vel 198 000 brukene med over 5 dekar ble 14 100 eller 7,1 pst. drevet av andre enn eierne (ved forpakting, bygsling osv.). Dessuten var det 2 600 bruk (1,3 pst.) der 50,1—99,9 pst. av jord-

bruksarealet var leiejord og 10 000 (5.1 pst.) hvor inntil 50 pst. av arealet var leid.

Det leide jordbruksarealet var i alt 1.2 mill. dekar eller 12 pst. av alt jordbruksareal ved brukene over 5 dekar. Av dette var 0.9 mill. dekar ved de brukene hvor hele jordbruksarealet var leid og 0.1 mill. dekar ved de brukene hvor 50.1—99.9 pst. var leiejord.

I Østfold ble vel fjerdeparten av jordbruksarealet drevet av andre enn eierne. I Akershus og Vestfold utgjorde leiejorda ca. femteparten av det hele. Leie av jord var i det hele mer vanlig på Østlandet og i Agder enn i de øvrige landsdeler.

Brukerne etter kjønn, ekteskapelig status og alder.

Relativtallene i tabell 1 viser at det er liten endring fra 1949 til 1959. 1949-tallene skiller ikke mellom ugifte og før gifte. En har derfor ikke tall som direkte viser om det var relativt flere ugifte i 1959 enn i 1949. Tallene i tabell 1 tyder på at det meget omtalte «ungkarsproblem» i jordbruket neppe har vært mer utpreget i 1959 enn ti år tidligere. Det er imidlertid til dels store distriktsvise variasjoner. Problemet kan derfor være meget aktuelt i visse strøk. Som en vil se seinere i denne artikkelen, er arbeidskraften ved brukene sterkt redusert siden 1949. Dette har gjort ungkarsproblemet mer iøynefallende. Mens de ugifte brukerne tidligere hadde tilstrekkelig kvinnelig arbeidshjelp, har det etter hvert blitt mange av dem som er uten eller har for lite av slik hjelp.

I Telemark og Vest-Agder var nesten femteparten av de mannlige brukerne ugifte i 1959. Nesten like mange var det i Aust-Agder og Sogn og Fjordane. På den andre siden var knapt tiende-parten av brukerne ugifte i Nordland. I Østfold, Akershus, Vest-

Tabell 1. *Brukerne etter kjønn og ekteskapelig status.*

	1959		1949
	Tall brukere	Pst.	Pst.
Menn:			
Gifte	151 889	76.6	76.0
Ugifte	26 276	13.2	16.4
Enkemenn, separerte, skilte	6 693	3.4	
Kvinner:			
Gifte	1 597	0.8	0.6
Ugifte	3 027	1.5	6.6
Enker, separerte, skilte	8 050	4.1	
Upersonlige brukere (institusjoner m. v.) ..	783	0.4	0.4
I alt	198 315	100.0	100.0

fold, Nord-Trøndelag, Troms og Finnmark var det mellom en åttendepart og en niendepart.

«Forgubbingen» er et annet omtalt problem innen jordbruket. Tabell 2 viser tydelig at det i 10-årsperioden har vært en utvikling i retning av eldre brukere.

Tabell 2. *Mannlige brukere etter alder.*

	1959		1949
	Tall brukere	Pst.	Pst.
Under 40 år	32 937	17.8	22.8
40—59 år	101 192	54.7	53.0
60 år og eldre	50 729	27.5	24.2
I alt	184 858	100.0	100.0

I Agder-fylkene var 37 pst. av de mannlige brukerne 60 år og eldre i 1959, og bare 15—16 pst. under 40 år. Relativt gunstigst aldersfordeling var det i Østfold, Vestfold, Rogaland og Nord-Trøndelag. Der var vel 20 pst. under 40 år og 21—24 pst. 60 år og over.

Det er meget sterk sammenheng mellom bruksstørrelsen og brukernes alder. Det er relativt flere eldre og færre yngre brukere jo mindre brukene er. Ved brukene mellom 5 og 20 dekar var 32 pst. av brukerne 60 år og eldre, vel 14 pst. under 40 år. Ved brukene med over 200 dekar jordbruksareal var 16 pst. 60 år og eldre og 28 pst. under 40 år. Forskjellen mellom bruk av ymse størrelse var mer utpreget i 1959 enn i 1949. Forskyvningen i retning av eldre brukere er særlig sterk ved brukene under 50 dekar. Ved brukene over 75 dekar var det relativt færre brukere i høyeste aldersgruppe i 1959 enn i 1949, men også relativt færre under 40 år. Det har altså blitt flere middelaldrende brukere mellom 40 og 60 år.

Yrkesforhold.

Tabell 3 viser bruk med personlige brukere fordelt etter om de ble drevet som eneste yrke, hovedyrke eller biyrke.

Relativt flest eneyrkebruk var det i Rogaland. Der ble 63 pst. av brukene drevet som eneste yrke, 17 pst. som hovedyrke og 20 pst. som biyrke. Så følger Østfold med henholdsvis 58, 19 og 23 pst. og Vestfold med h.v. 55, 19 og 26 pst. Ellers var det relativt mange eneyrkebruk (48—50 pst.) også i Akershus, Oppland og trøndelagsfylkene. På den andre siden var det bare 18 pst. av brukene som var eneste yrke i Nord-Norge, 24 pst. var hovedyrke og 58 pst. biyrke.

Tabell 3. *Yrkesforhold.*

	1959		1949
	Tall bruk	Pst.	Pst.
Eneste yrke	77 257	39.1	40.9
Hovedyrke	44 620	22.6	25.5
Biyrke	75 655	38.3	33.6
I alt	197 532	100.0	100.0

Yrkesfordelingen blir selvsagt i sterk grad preget av bruksstørrelsen. Av brukene mellom 5 og 10 dekar ble hele 80 pst. drevet som biyrke og bare 12 pst. som eneste yrke. Av brukene over 200 dekar, derimot, ble 85 pst. drevet som brukernes eneste yrke og 12 pst. som hovedyrke.

Arbeidsstyrken.

Arbeidsstyrken i jordbruket ble sterkt redusert i perioden 1949—1959. Tabell 4 gir en oversikt over utviklingen.

Tabell 4. *Arbeidsstyrken i årsverk ved bruk med over 5 dekar jordbruksareal.*

	1949		1959		Prosentvis endring 1949—1959	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Brukere og ektemaker ..	132 950	177 600	117 295	159 437	— 11.8	— 10.2
Andre familiemedlemmer	67 729	75 791	38 694	36 612	— 42.9	— 51.7
Fremmede	36 280	23 610	22 632	9 801	— 37.6	— 58.5
I alt	236 959	277 001	178 621	205 850	— 24.6	— 25.7

Arbeidsstyrken, beregnet som årsverk, er redusert med en fjerdepart siden 1949. Reduksjonen er minst for brukerne selv og deres ektemaker. Denne reduksjon skriver seg i første rekke fra nedgangen i brukstallet. Arbeidshjelpen, så vel familie som fremmede, viser en meget sterk reduksjon. Den har vært sterkere for kvinner enn for menn.

Sommeren 1958 var det fast hjelp over 15 år (utenom brukeren og eventuell ektemake) ved 60 500 eller 30 pst. av brukene, mot 49 pst. i 1949. 20 900 eller vel 10 pst. av alle bruk hadde bare kvinnelig hjelp, 23 900 eller 12 pst. bare mannlig hjelp, mens 15 700 eller 8 pst. hadde både kvinnelig og mannlig hjelp.

Traktortimer.

Ved tellingen i 1959 ble det hentet inn oppgaver over antall timer det var nyttet traktor på bruket. En har ikke tilsvarende oppgaver fra tidligere år.

Oppgavene viste at det siste år var nyttet traktor i 16.1 mill. timer. Av dette falt 13.8 mill. på egne og 2.3 mill. på leide traktorer.

I Hedmark, Oppland og Rogaland svarte timetallet til ca. 350 timer pr. traktor, i Trøndelag til 320 og i Østfold, Akershus og Vestfold til ca. 300. Agder, Hordaland og Sogn og Fjordane kom lavest med vel 200 timer.

Driftsbygningene.

Driftsbygningenes samlede grunnflate var omtrent den samme i 1959 som i 1949, vel 36 mill. m², men gjennomsnittlig grunnflate pr. bruk økte fra 176 m² til 189 m².

Etter byggeperiode fordeler samlet grunnflate seg med 27,8 pst. på tiden før 1900, 22.3 på perioden 1900—1920, 27.0 på 1921—1940 og 22.9 pst. på tiden etter 1940.

I Aust-Agder, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal er 35—40 pst. av grunnflaten bebygd før 1900. Relativt mest som er bygd etter 1940 er det i Finnmark (90 pst.) og Troms (41 pst.). Det er gjenreisningen etter krigen som preger tallene for de nordligste fylker.

En stor del av driftsbygningene er ikke i tilfredsstillende stand. For 60 000 bruk eller 30 pst. var det oppgitt at driftsbygningene trengte større tilbygg eller hovedreparasjon og for 54 000 eller 27 pst. at de trengte ny driftsbygning. De fylkesvise variasjonene er ikke særlig store. Det er relativt flest driftsbygninger som ikke er tilfredsstillende i bruksgruppen 35.1—75 dekar.

Kjørevei.

Det er oppgitt at det var kjørevei til 177 000 eller 89 pst. av brukene. I 1949 var det 86 pst.

123 000 gav opp at veien var farbar med bil hele året. 42 000 at den kunne brukes til bilkjøring bare om sommeren.

Beitebruk og seterbruk.

Vanlig beitetid for ku var gjennomsnittlig 126 dager. Av dette falt 77 dager på jordbruksarealet (kulturbeite m. v.) Tilsvarende tall i 1949 var h. v. 119 og 61 dager.

Beitetida for sau var 176 dager, hvorav 51 dager på jordbruksareal. I 1949 var det h. v. 167 og 38 dager.

Beitetida er en god del lengre i Rogaland enn i de andre fylkene. Det gjelder så vel samlet beitetid som beite på jordbruksareal.

I 1959 var det knapt 14 000 som gav opp at de hadde seter eller andel i seter som var i bruk til vanlig seterdrift. I 1949 var det knapt 23 000. De tre fylkene Oppland, Hedmark og Sogn og Fjordane hadde over 60 pst. av samtlige bruk med seter i 1959.

Grøfting, kalking m. v.

I 1959 ble det oppgitt at 1.7 mill. dekar dyrket jord trengte, men manglet grøfting helt eller delvis. Det svarte til 20 pst. av all full-dyrket jord. I Østfold var prosenttallet 37. I Akershus, Vestfold, Telemark, Nordland og Troms var det mellom 20 og 30 pst. Lavest prosent hadde Oppland med 10.

I tidsrommet 1949—1959 var det gravd 87 mill. meter grøfter, mot 37 mill. i forrige tiårsperiode. Dette gjelder grøfting på så vel nydyrket som tidligere dyrket areal.

Det ble oppgitt at 237 000 dekar jordbruksareal var kalket i 1958. I hvert av fylkene Østfold, Rogaland og Møre og Romsdal var det kalket ca. 30 000 dekar, mens det i Troms og Finnmark var mindre enn 1 000 dekar.

Vatning.

Tallet på bruk med vatningsanlegg økte fra 3 300 i 1949 til vel 5 300 i 1959. 180 000 dekar jordbruksareal kunne vatnes med disse anleggene.

Følgende oppstilling viser fordelingen på de enkelte fylker.

	Tall bruk med vatnings- anlegg	Dekar som kunne vatnes med anleggene		Tall bruk med vatnings- anlegg	Dekar som kunne vatnes med anleggene
Østfold	268	9 900	Rogaland	170	3 950
Akershus og Oslo	480	21 010	Hordaland og Bergen	242	4 780
Hedmark	330	19 990	Sogn og Fjordane	515	14 800
Oppland	1152	46 420	Møre og Romsdal	110	1 650
Buskerud	557	22 160	Sør-Trøndelag	76	1 960
Vestfold	437	16 390	Nord-Trøndelag	87	3 200
Telemark	212	4 280	Nordland	93	1 250
Aust-Agder	272	3 930	Troms	100	1 240
Vest-Agder	199	2 980	Finnmark	18	50

Bruk som er blitt borte fra jordbruket 1949—1959.

På grunnlag av Jordbrukstellingene 1959 og spesialoppgaver i samband med tellingen har en fått oppgaver over bruk som i 1949

Tabell 5. Bruk som er blitt borte fra jordbruket siden 1949.

	Blitt borte som særskilte bruks- enheter	Redusert til under 5 da	I alt
Brukstall	9 622	10 606	20 228
Areal i dekar:			
Jordbruksareal 1949	259 000	278 000	537 000
Hvordan arealet er disponert:			
Til jordbruksareal ved andre bruk	158 000	220 000	378 000
» tomter, veier, idrettspl. m. v. .	28 000	28 000	56 000
» skog	6 000	2 000	8 000
Annen avgang	67 000	4 000	71 000
Jordbruksareal 1959 ved de redu- serte bruk	—	24 000	24 000

hadde over 5 dekar jordbruksareal, men som var blitt borte som særskilte bruksenheter eller redusert til under 5 dekar i 1959.

Tabell 5 gir et oversyn over tallet på slike bruk og hvordan det har gått med det jordbruksarealet de hadde i 1949.

Storparten av jordbruksarealet ved de opphørte og reduserte bruksenheter, 378 000 dekar eller 70 pst., hadde gått over til andre bruk og ble fremdeles drevet som jordbruksareal ved bruk over 5 dekar.

Posten «annen avgang» er i første rekke areal som ligger unyttet. Når det gjelder bruk som er blitt borte som særskilte bruksenheter, representerer denne posten stort sett bruk som er fraflyttet eller som fremdeles er bosteder uten at jordbruksarealet blir nyttet.

De brukene som er blitt borte eller redusert til under 5 dekar, hadde et gjennomsnittlig jordbruksareal på 27 dekar i 1949. Gjennomsnittet for samtlige bruk over 5 dekar var 47 dekar. Det er altså gjennomgående små bruk som er blitt borte fra jordbruket. Av de 20 200 brukene var det 16 300 som hadde 5,1—35 dekar jordbruksareal i 1949. 3 300 hadde 35,1—100 dekar og 600 var større.

I tidsrommet 1949—1959 kom det til en del nye bruk med over 5 dekar. Det var helt nye bruk, bruk oppstått ved deling av eldre bruk og bruksenheter som hadde under 5 dekar i 1949, men som ved tilgang av jordbruksareal var blitt over 5 dekar i 1959. Det var i alt 4 300 slike nye bruk i 1959. 3 600 av disse hadde 5,1—35 dekar jordbruksareal i 1959. I tidsrommet 1949—1959 har det altså vært en netto-avgang på ca. 16 000 bruk med over 5 dekar.

En må være merksam på at det er *brukerforholdet*, ikke *eierforholdet*, som er lagt til grunn for bruksenheten ved jordbrukstellingene. Opprettelse eller opphør av forpaktingsforhold påvirker derfor i noen grad tallene for avgang og tilgang av bruk. Det gjør

seg f. eks. gjeldende når eieren sitter igjen med hus og hage, mens resten av bruket blir forpaktet bort.

Følgende oppstilling viser tallet på bruk som er blitt borte eller redusert til under 5 dekar i de enkelte fylker.

	Blitt borte som særskilte bruks- enheter	Redusert til under 5 dekar	I alt
Østfold	286	682	968
Akershus og Oslo	476	1 122	1 598
Hedmark	1 040	1 125	2 165
Oppland	412	679	1 091
Buskerud	399	685	1 084
Vestfold	328	679	1 007
Telemark	398	524	922
Aust-Agder	363	585	948
Vest-Agder	1 017	701	1 718
Rogaland	427	389	816
Hordaland og Bergen	532	816	1 348
Sogn og Fjordane	245	259	504
Møre og Romsdal	395	394	789
Sør-Trøndelag	436	475	911
Nord-Trøndelag	417	332	749
Nordland	1 492	651	2 143
Troms	671	109	780
Finnmark	288	399	687

Jordbruksareal som i perioden 1949—1959 er blitt borte fra brukene over 5 dekar.

Av tabell 5 ser en at det bare er en del av arealet ved de opphørte bruk og de bruk som er redusert til under 5 dekar som er blitt borte fra jordbruket. Det meste kommer igjen som jordbruksareal ved andre bruk over 5 dekar.

I perioden 1949—1959 er det imidlertid blitt borte jordbruksareal også fra de brukene som var over 5 dekar både i 1949 og 1959. Følgende oversyn viser en beregnet total avgang av jordbruksareal fra brukene over 5 dekar i perioden 1949—1959, uansett om den skriver seg fra bestående bruk over 5 dekar, bruk som er redusert til under 5 dekar eller opphørte bruk.

Det er mange usikkerhetsmomenter i denne beregningen. Undersøkelsen må betraktes som et forsøk på å få et brukbart tallmessig uttrykk for størrelsesordenen av det jordbruksarealet som har gått bort fra jordbruket.

Jordbruksareal 1949	10 055 000 dekar
Tilgang 1949—1959	509 000 »
	<hr/> 10 564 000 dekar

Avgang 1949—1959:

Solgt, bortleid o. l. til tomter,

veier m. v. 180 000 dekar

Brukt til skog 32 000 »

Annen avgang 321 000 »

Avgang i alt 533 000 dekar

Jordbruksareal 1959 10 031 000 dekar

«Annen avgang» omfatter areal som i perioden er nyttet til hus-tomter, veier m. v. på egne bruk. Tap av jordbruksareal ved ras, flom osv. er også med her. Det samme gjelder areal som varig er gått ut ved at det ligger unyttet. Denne posten blir dessuten preget av eventuell omvurdering av arealstørrelsen siden 1949, f. eks. etter oppmåling. Slik omvurdering representerer ikke noen faktisk areal- endring, men den gir seg utslag på tallene og gjør derved denne posten svært usikker. Det lar seg ikke gjøre å beregne hvor stor del av «annen avgang» som skriver seg fra slik endret vurdering av arealene.

I 10-årsperioden er 180 000 dekar jordbruksareal solgt eller bort-leid til tomter, veier, idrettsplasser, fabrikkannlegg osv. En del av dette blir nyttet som hageareal m. v. og er altså i bruk som jord-bruksareal ved bruk under 5 dekar. Det har imidlertid blitt borte fra jordbruket når dette forutsettes å gjelde bruk med over 5 dekar jordbruksareal.

Torvstrøproduksjonen i Nordvest-Tyskland.

Iakttakelser på en studiereise i oktober 1962.

Av konsulent Per Hornburg.

1. Organisasjon.

De fleste torvstrøbedrifter i Nordvest-Tyskland er tilsluttet *Fachverband der deutschen Torfwirtschaft e.V.* Forbundet har kon-toradresse Oldenburg (Oldb), Lange str. 2. Kontoret som ledes av dr. *Rogowski*, står i ganske intim kontakt med medlemmene, bl. a. formidles salg av torvstrø, innkjøp av maskiner og utstyr, informa-sjoner m. m. Torvstrø som omsettes for medlemmene går under nav-net «Floratorf».